

Balkanska federacija: istorija jedne ideje

Ideja o ujedinjenju svih država na našem poluostrvu rodila se još u drugoj polovini 19. veka. Najpribližnije otelotvorenje ovog sna bila je Jugoslavija, rođena u Narodnooslobodilačkoj borbi, krvavo rasparčana krajem 20. veka. Danas, balkanske države postale su neka vrsta kolonija centara kapitalizma, što opet budi želju za ujedinjenjem u veliku zajednicu koja bi mogla da se odupre nadmoćnima

Piše: Zoran Petakov

Balkan balkanskim narodima! Ova parola, danas skoro zaboravljena, bila je široko rasprostranjena duž balkanskog poluostrva u drugoj polovini 19. i prvoj polovini 20. veka. Kad su se na Balkanu narodi oslobađali viševjekovnog feudalnog ropstva Otomanskog carstva i Austrougarske monarhije, novoformirane nacije činile su svoje prve političke korake u težnji da se emancipuju i prestanu da budu kolonija u Evropi. Nove balkanske države i njihove vladajuće buržoazije, u težnji da za sebe prigrabe što veći deo oslobođenih teritorija, utrkivale su se u nacionalističkim fantazmagorijama i velikodržavnim pretenzijama. Na pitanje šta je trebalo da zameni Otomansko carstvo na Balkanu, one su davale uvek isti odgovor, samo sa različitim nacionalnim predznakom: Velika Srbija, Velika Bugarska, Velika Grčka itd. To su, naravno, trebale biti nacionalno što homogenije države, rukovođene iz jednog centra. Nasuprot toj koncepciji, koja je međusobno izmešane balkanske narode vodila jedino u ratove i katastrofu, stajala je koncepcija zajedničkog života i saradnje balkanskih naroda, vođenja zajedničke politike i prestanak ekonomske i političke zavisnosti od velikih sila. Ta koncepcija nazvana je Balkanskom federacijom. Za nju su se kroz istoriju zalagali najpre ljudi progresivno-liberalne orijentacije, da bi je posle Pariske komune u svoje koncepcije ugradili socijalisti i levičari, u čijim programima se ona i danas nalazi.

Liberalne koncepcije balkanske federacije

Ideja o Balkanskoj federaciji starijeg je datuma no što se obično misli. Ona je nastala početkom šezdesetih godina 19. veka, kad su politički predstavnici slovenskih naroda u Austriji, u prvom redu Južni Sloveni i Česi,

počeli odlučnije zahtevati svoja politička prava. Oni su počeli da sprovode široko zamišljenu akciju da se centralistička Austrija nizom ustavnih reformi pretvori u ustavnu, parlamentarnu i federalističku državnu zajednicu. U tu svrhu pokrenut je u Beču, 1861, dnevni list *Ost und West*. Jedan od glavnih saradnika ovog lista bio je Mihailo Polit-Desančić, prvi teoretičar federalizma kod Južnih Slovena. Dok su se Politovi prethodnici zanosili slovenofilskim i panslavističkim utopijama, prepunim idealističke filozofije i metafizike, on je razradio teoriju o složenom federalističkom sistemu. Smatrao je da je federacija jedini moguć državni sistem za sve države koje su sastavljene od više naroda. „Bez federacije“, pisao je Polit, „mogu se pojedine vladajuće narodnosti neko vreme držati silom i ugnjetavanjem, ali čim sila malo popusti, moraju se različite narodnosti na istoku sjediniti u federativni državni sistem“. On detaljno iznosi i obrazlaže svoju koncepciju velike konfederacije svih važnijih balkanskih naroda, koja bi se formirala na mestu tadašnje evropske Turske. Uzimajući u obzir međusobne odnose pojedinih balkanskih naroda, njihovu istoriju i njihova savremena nacionalna stremljenja, Polit smatra da bi Južni Sloveni, Rumuni i Grci trebalo da osnuju savez država, dok bi Južni Sloveni trebalo da se međusobno ujedine u zajedničku saveznu državu.

Federalističke koncepcije balkanskih socijalista

Ideja Balkanske federacije predstavlja jednu od prepoznatljivih obeležja socijalističkog nasleđa u Srbiji, a njena geneza može se kontinuirano pratiti još od Svetozara Markovića, preko perioda Dimitrija Cenića, sve do Dimitrija Tucovića. Socijalistički koncept Balkanske federacije egzistirao je u političkom životu Srbije u drugoj polovini 19. i početkom 20. veka.

Dok su Mihailo Polit-Desančić, Svetozar Miletić, Vladimir Jovanović i ostali predstavnici tadašnje srpske građanske demokratije, zamišljali ostvarenje južnoslovenske federacije i balkanske konfederacije putem evolucije i sveobuhvatnih reformi, prvi socijalisti, Svetozar Marković i Vaso Pelagić, smatrali su da je taj cilj moguće ostvariti jedino putem socijalne revolucije. Socijalistički i levičarski pokret u Srbiji, za razliku od građanskih i desničarskih, ponudili su alternativu za demokratsko rešenje istočnog pitanja.

Svetozar Marković rešenje društvenog pitanja video je u narodnoj, socijalnoj državi, u državi koja je savez opština i u narodnoj samoupravi. Ideji nacionalne države on je suprotstavio načelo federacije, koje vodi srpski narod ili u savez istočnih naroda ili u jugoslovenski savez, ali nikako u jednu srpsku

državu. Srpskom narodu potrebno je savezno ustrojstvo, u kome bi svaki od njegovih delova u Turskoj imao svoje samostalno unutrašnje uređenje i gde bi se samostalno razvijao. Jasna je njegova ideja o nužnosti povezivanja oslobodilačke borbe srpskog naroda sa borbom ostalih balkanskih naroda i jugoslovenskih naroda pod Austrougarskom. Suprotstavljajući zastarelim shvatanjima i „istorijskim pravima“ moderno demokratsko načelo narodnog samoopredeljenja, Marković nedvosmisleno istupa sa smelim revolucionarnim planom o uništenju Habzburške monarhije i ujedinjenju jugoslovenskih naroda izvan austrijskih okvira. Cilj revolucije na Balkanu, po njemu, jeste uništenje svih država koje smetaju da se balkanski narodi udruže kao slobodni ljudi i ravnopravni radnici, kao savez opština, ali i kao savez država. On je izričit u tome da se ta federacija ne zasniva na nacionalnom principu. Na Markovićeve federalistička shvatanja delovao je primer Švajcarske i SAD. Njegov koncept federacije proistekao je iz projekcije socijalne revolucije, ali je u isto vreme on za njega i rešenje nacionalnog pitanja. Pisao je sledeće: „Praktični smisao socijalizma za unutarnji i spoljni razvitak srpskog naroda sadrži se u ovome: socijalni preobražaj iznutra, na osnovu narodnog suvereniteta i opštinske samouprave, zatim revolucija u Turskoj i federacija na Balkanskom poluostrvu“.

U smislu sveta u kojem bi ne samo bili ostvareni sloboda i jednakost, nego i stvorene osnove za bratstvo među ljudima, federacija je za njega ideal. Ali u smislu ujedinjenja srpskog naroda, ona je nužnost. Misao Svetozara Markovića okreće se ideji saveza srpskog naroda sa drugim jugoslovenskim i balkanskim narodima. Njegova federacija ne zasniva se na nacionalnom principu. Ona po njemu predstavlja i rešenje nacionalnog pitanja i garantuje političku slobodu svakom narodu u okviru nje. Nažalost, Marković zbog prerane smrti nije uspeo da stvori organizaciju koja bi konsekventno ostvarivala njegovu ideologiju.

Prvi bosanski socijalista Vaso Pelagić otišao je korak dalje od Markovića i razrađivao je planove o balkansko-podunavsko-karpatskoj konfederaciji, koje, međutim, takođe zbog prerane smrti, nije ni počeo da ostvaruje. Njegovi planovi o konfederaciji objavljeni su posthumno. U isto vreme kad su Svetozar Marković i Vaso Pelagić razvijali svoje koncepcije južnoslovenske i balkanske federacije, Ljuben Karavelov i ostali bugarski federalisti takođe razvijaju sličnu koncepciju zalažući se za balkansku konfederaciju, ali bez ičije hegemonije i dominacije, propagirajući misao da „slovenski Jug“ treba da postane „Istočna Švajcarska“.

Federalističke koncepcije Dimitrija Cenića

Posle smrti Svetozara Markovića, pokret koji je on organizovao cepa se na veću radikalno-demokratsku i manju socijalističku struju. Obe grupacije tvrde da su sledbenici Svetozara Markovića, ali samo se grupa oko Dimitrija-Mite Cenića i njegovog časopisa otvoreno naziva socijalističkom i konsekventno sprovodi politiku koju je u svojim teorijskim delima ostavio Svetozar Marković. Koliko su Nikola Pašić i narodna radikalna stranka bili socijalistički o tome govore i istorija i politika koju su sprovodili, pa se njima nećemo ovde baviti.

Dimitrije Cenić, jedan od Markovićevih najbližih saradnika, pokušava u više navrata da oformi partiju socijalističke orijentacije. U njegovim nastupima, govorima, člancima i političkim dokumentima, često se pominje koncept južnoslovenske i balkanske federacije. U programu socijalističke partije, objavljenom 1879. godine, koju je Cenić pokušao da osnuje 1880, izrazito je naglašavana potreba za stvaranjem federativne Jugoslavije. Mita Cenić bio je jedan od prvih vizionara Jugoslovenske socijalističke zajednice. U pomenutom programu Socijalističke partije traži se da se „birokratski sistem zameni narodnom samoupravom, a sadašnja politička konstelacija država na jugoistoku Evrope da se poništi i da se obrazuje federacija jugoslovenskih država sa potpunom samostalnošću pojedinih pokrajina“.

Cenić je po pitanju jugoslovenstva radikalniji od Svetozara Markovića. Marković češće govori o južnoslovenskim narodima koji bi se zajedno sa neslovenskim ujedinili u Balkansku federaciju, dok Cenić najviše afirmiše ideju jugoslovenske države koja bi bila zaštitnica južnoslovenskih naroda. On je bio, pre svega, jugoslovenski orijentisan. Cenić je bio protiv toga da takva jugoslovenska zajednica služi bilo čijem interesu osim sopstvenom. On se suprotstavlja rusofiliji radikala i tvrdi, s pravom, da iza takve politike Rusije prema Srbiji stoji isključivo interes vladajućih klasa, a ne ruskog naroda. Po zahtevima za autohtonost, on je mnogo žešći od svog prethodnika i učitelja Svetozara Markovića.

Cenić smatra da veza unutrašnjeg društvenog razvoja i spoljopolitičkih koncepcija primorava srpski narod na stvaranje federacije na Balkanu. Tako se ne bi prosto došlo do „prisajedinjenja bivših Turskih provincija Srbiji, već uspostavljanja ravnopravnih, autonomnih i federalnih jedinica“. Princip revolucije i pravo na samoopredeljenje naroda dve su osnove za stvaranje Balkanske federacije. Jasno je da je Cenić u svemu uviđao dijalektičku vezu i

jedinstvo, vezu državnih i ljudskih prava, vezu ideologije i politike i da se ne može težiti federaciji, ako nema svesti o toj federaciji. Zato on insistira na političkom osvešćivanju masa, kao metodi uz čiju pomoć će se širiti ideologija.

U njegovom zalaganju za Jugoslaviju kao društvenu i državnu zajednicu, ogleda se strah od nacionalizma i šovinizma među jugoslovenskim narodima. Jugoslavija je za njega razrešenje svih protivrečnosti, ali isključivo ako je federativna. U takvoj Jugoslaviji niko ne bi bio manjina ni većina, ni jedan narod ne bi bio politički ekonomski ili kulturno potlačen. Po njemu, balkanska federacija bila bi tek sledeća faza povezivanja jugoslovenskih i drugih naroda na Balkanu. „Sve dok Balkan ne pripadne balkanskim narodima, na njemu neće biti mira“, piše između ostalog Cenić. Za razliku od svih ostalih zagovarača federacije na Balkanu, on smatra da bi savezu balkanskih država nedvosmisleno trebalo da se pridruži i Turska. U daljoj perspektivi, po Ceniću, sledi i evropska integracija oličena u evropskoj federaciji, ali takva integrisana Evropa moguća je jedino kao socijalistička federacija evropskih republika. Kao što je balkanska federacija razrešenje balkanskih protivrečnosti, tako je evropska socijalistička federacija razrešenje svih evropskih protivrečnosti. „Jedino tako“, pisao je Cenić, „nestao bi jaz između malih i velikih sila, između dominantnih i potlačenih naroda i svi bi dobili svoje mesto, svi narodi bi živeli zajedno.“ Preduslov za ovu integraciju bila bi evropska socijalistička revolucija, koja bi otklonila prepreke stvaranju evropske socijalističke federacije. Ni Cenić, međutim, nije uspeo da formira organizaciju koja bi u praksi sprovodila socijalističku politiku i borila se za jugoslovensku i balkansku federaciju. Zatvaran, proganjan i mučen završio je svoj život u 37. godini.

Koncept balkanske federacije Dimitrija Tucovića

Od smrti Dimitrija Cenića pa sve do stvaranja Socijaldemokratske stranke Srbije, vladalo je zatišje u borbi za socijalizam u Srbiji i za ideju o Balkanskoj federaciji. Tadašnje postojeće socijaldemokratske partije u Austrougarskoj i na Balkanu zalagale su se za decentralizaciju i preformulisanje odnosa unutar ta dva carstva, ali su njihovi zahtevi bili daleko manje radikalni od onih koje su formulisali Marković, Cenić ili Karavelov. Socijaldemokratska stranka Srbije, (kasnije preimenovana u srpska socijaldemokratska partija), osnovana je posle prevrata 1903. godine, kad je srpska buržoazija nakratko pokušala da ispoštuje princip slobodnog političkog delovanja. Prema rečima samih osnivača, ova partija se u jednom delu oslanjala na tradiciju socijalističkih borbi u 19. veku i na svoje prethodnike Markovića, Pelagića i Cenića, ali se i bitno razlikovala od

njih. Ona je bila ustrojena na principima naučnog socijalizma i samim tim odbacivala je većinu koncepcija svojih prethodnika, kao produkt nedovoljno razvijenih društvenih odnosa, odnosno kao utopizam.

Jednu ideju, onu o Balkanskoj federaciji, rukovodioci SSDP prihvatili su i dali značajan doprinos njenom širenju i produbljivanju. Najpoznatiji zastupnik ove ideje bio je Dimitrije Tucović. Za razliku od koncepcija Svetozara Markovića o federaciji slobodnih naroda, federalna koncepcija Dimitrija Tucovića bila je proizvod zrelijih društvenih odnosa. Ona je usmerena na borbu za federativno grupisanje naroda koji treba da se oslobode kapitalističkog ugnjetavanja i eksploatacije imperijalističkih sila, sopstvene buržoazije i dinastija. Zbog toga se ona iz jedne opšte teorijske postavke pretvorila u borbeni socijalistički program. Dimitrije Tucović uspešno je sagledao klasnu suštinu balkanske spoljopolitičke problematike, neke karakteristike imperijalizma kao posebne faze u razvitku kapitalizma, a naročito društveni značaj kolonijalne politike velikih imperijalističkih država na Balkanu. U svom referatu na Prvoj balkanskoj socijalističkoj konferenciji, on tretira evropsku diplomatiju kao instrument klasne vladavine i podvlači da su balkanske države postale vlasništvo evropskog kapitala koji ih je uvukao u zajedničku sferu interesa.

Tucović je istovremeno shvatio da šovinistička i ekspanzionistička politika domaćih buržoazija, ne samo da ugrožava balkanske narode, već je ujedno i faktor u međusobnoj borbi velikih sila. Tucovićeve analize balkanskih odnosa ne otkrivaju samo njihovu klasnu, kapitalističku i imperijalističku suštinu i nove, izmenjene aspekte međunarodnih političkih odnosa, već mu daju i osnovu za izgradnju marksističke i klasno dosledne balkanske socijalističke politike.

Posle krize nastale austrougarskom aneksijom Bosne i Hercegovine i tzv. mladoturske revolucije, dolazi do zbližavanja među socijalistima balkanskih država. Takođe, nakon dogovora srpske i bugarske socijaldemokratske partije, održava se Prva balkanska socijalistička konferencija. Ona je održana u Beogradu 7–9. januara 1910. godine, na inicijativu Dimitrija Tucovića, a na osnovu prethodnog dogovora između SSDP i Bugarske radničke socijaldemokratske partije (takozvanih tesnih socijalista). Na njoj su učestvovali predstavnici svih klasnih radničkih partija Balkana, sem bugarskih širokih socijalista. Rešenje nacionalnog pitanja ležalo je u osnovi balkanske socijalističke politike SSDP, kao i ostalih balkanskih socijaldemokratskih partija. Ta politika prihvaćena je na Prvoj balkanskoj socijalističkoj konferenciji.

Zajednička balkanska socijalistička politika bila je usmerena na podršku borbi potlačenih nacija za oslobođenje, na borbu za buduće grupisanje slobodnih i nezavisnih naroda Balkana u jednu demokratsku socijalističku federaciju. Na konferenciji je zauzet zajednički stav prema budućem rešenju nacionalnog pitanja na Balkanu, imperijalističkoj politici velikih sila na tom području, militarističkoj i ratnohuškačkoj, ekspanzionističkoj politici vladajućih buržoazija i monarhija pojedinih balkanskih država u odnosu na porobljene narode, suprotstavljajući im socijalističku politiku bratstva svih balkanskih naroda, zasnovanu na jednakosti i stvaranju saveza balkanskih naroda preko klasne borbe proletarijata. Rezolucija ove konferencije stavila je u prvi plan onaj oblik borbe naroda koji predstavlja izraz težnje za ekonomskim i političkim osamostaljenjem. Pritom se u njoj ističe da je evropski kapitalizam uvukao Balkan, zemlje i narode na jugoistoku Evrope, u opseg svoje bezdušne eksploatacije, iscrpljujući njihove privredne snage, sprečavajući njihov razvitak i napredovanje i ugrožavajući im i sam opstanak. Težnje balkanskih naroda mogu se ostvariti suzbijanjem antagonizama između naroda, radom na njihovom zbližavanju, pomaganjem težnji za punom demokratskom samoupravom i nezavisnošću naroda Balkana. Ta se promena ne može izvesti militarističkom politikom balkanskih monarhija, ni oslanjanjem na kapitalističke evropske države, već jedino klasnom borbom proletarijata.

Istorijski značaj Prve balkanske socijalističke konferencije jeste u tome što je na njoj prvi put razmotreno ekonomsko, nacionalno i političko pitanje Balkana i pitanje njegovog međunarodnog položaja, te što je utvrđena zajednička politika balkanskih socijalista, koja je, po odnosu prema malim narodima i njihovoj sudbini, antikapitalističkom, antiimperijalističkom internacionalističkom, demokratskom i humanističkom sadržaju, bila u suštini revolucionarna. Na tim osnovama izrasli su i razvili se ideja i politički program o balkanskoj socijalističkoj federaciji kao istorijskom cilju balkanske socijalističke politike, koji se može ostvariti samo putem klasne borbe proletarijata i akcije socijalne demokratije. U skladu sa odlukama Prve balkanske socijalističke konferencije, na prvom međubalkanskom socijalističkom zasedanju prihvaćena je rezolucija u kojoj se Savez slobodnih balkanskih naroda ističe kao cilj borbe balkanskih socijalista. Posle antiratne akcije balkanskih socijalista protiv Prvog balkanskog rata, povezivane sa borbom za demokratsku federaciju balkanskih naroda, program o balkanskoj demokratskoj federaciji bio je prihvaćen od socijalističke internacionale i mnogih partija koje su joj pripadale. Nakon izbijanja Prvog svetskog rata,

okupacije Srbije i pogibije Dimitrija Tucovića, SSDP koja je bila glavni zagovornik Balkanske federacije praktično je prestala da postoji. Zato su inicijativu preuzele druge balkanske socijaldemokratske organizacije. U leto 1915. godine, u Bukureštu je održana Druga balkanska socijalistička konferencija, koja je prva međunarodna antiratna konferencija socijalista (pre konferencije u Cimervaldu), sa učešćem delegacija iz Rumunije, Bugarske, Srbije i Grčke. Glavni organizatori ovog skupa bili su Kristijan Rakovski, istaknuti član Rumunske socijaldemokratske partije i Dimitar Blagoev, vođa bugarske radničke socijaldemokratske partije (tesnih). Ishod konferencije bilo je stvaranje Balkanske radničke socijaldemokratske federacije, vođene načelima revolucionarnog socijalizma i političkom strategijom takozvane Balkanske Federativne Republike.

Komunistička partija Jugoslavije i ideja Balkanske federacije

Oktobarska revolucija u Rusiji, koja je stvorila prvu radničku državu na svetu, ojačala je revolucionarni internacionalizam na Balkanu. Takođe, novoosnovana Treća internacionala (poznatija kao Komunistička internacionala ili skraćeno Kominternu) okupila je u svojim redovima revolucionarne socijaliste iz svih krajeva Balkana. Kominternu je prihvatila stvaranje balkanske federacije kao osnovu svoje politike prema Balkanu. Za komuniste je Socijalistička balkanska federacija predstavljala „jedini izlaz iz đavolskog kruga nacionalističke mržnje, rasparčavanja na državice, bede i imperijalističke eksploatacije“. U toku 1919. godine, Balkanska radnička socijaldemokratska federacija pretvorena je u Balkansku komunističku federaciju, nakon čega su balkanski komunisti koordinirali svoje akcije u skladu s principima balkanskog internacionalizma.

Jugoslovenski komunisti smatrali su da je Kraljevina SHS, stvorena posle Prvog svetskog rata, „država u kojoj vladajuća klasa jedne (srpske) nacije ugnjetava ostale nacije“. Komunistička partija Jugoslavije smatrala je svojim zadatkom da vodi borbu protiv ugnjetavanja u svim njegovim oblicima i da potpomaže nacionalni oslobodilački pokret. KPJ je vodila borbu za pravo samoopredeljenja svih ugnjetenih nacija, stalno naglašavajući polovičnost takvih mera i podsećajući da je jedino pravo rešenje stvaranje Federacije radničko-seljačkih republika Balkana. Između 1924. i 1931, u Beču je izlazio višejezični list *Balkanska federacija*, koji je izdavala Balkanska komunistička federacija, a jedno vreme ga je uređivao Ognjen Prica.

Krajem dvadesetih godina prošlog veka, Kominternu je, umesto dotadašnjeg opredeljenja za svetsku revoluciju, usvojila program „socijalizma u jednoj zemlji“, nakon čega je balkanski internacionalizam zamro, a internacionalisti postali manjina u komunističkom pokretu. Rukovodstvo KPJ, rastrzano unutrašnjim sukobima, terorom i proganjanjima, nije se nalazilo u zemlji, pa tako nije ni moglo da formira i sprovodi samostalnu politiku. Tek 1937, nakon povratka rukovodstva u Jugoslaviju i konsolidacije partije, stvara se pretpostavka za vođenje samostalne politike.

Komunisti, međutim, nisu izašli sa samostalnim programom pred narod sve do okupacije i rasparčavanja Jugoslavije od strane okupatora i kolaboracionista. Tek tada, u proglasima izdatim u aprilu, junu i julu, rukovodstvo KPJ zauzima pravilan stav i poziva narod na borbu. Cilj te borbe bilo je proterivanje okupatora i jugoslovenska federacija ravnopravnih naroda. Za taj cilj oni su dobili skoro plebiscitarnu podršku u narodu, a zahvaljujući svojoj borbi dobili su je i od svih saveznika. Tako su, nakon kapitulacije Italije, mogli da pređu na dotad najozbiljniji pokušaj stvaranja balkanske federacije. Početkom 1944. godine, pokrenuta je inicijativa da se povežu narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih, albanskih, bugarskih i grčkih partizana. Svetozar Vukmanović Tempo, kao delegat CK KPJ i Vrhovnog štaba NOVJ u Makedoniji, radio je na formiranju Balkanskog štaba, u cilju zajedničke narodnooslobodilačke borbe balkanskih naroda i budućeg udruživanja u Balkansku federaciju.

Do 1948. godine, Balkanska federacija bila je zvanično deo programa svih komunističkih partija na Balkanu. Verovalo se da će ujedinjeni Balkan, rešiti sva nacionalna pitanja i osigurati istinsku nezavisnost. Nakon Drugog svetskog rata, između novih komunističkih vlasti FNRJ Jugoslavije, NR Bugarske, NR Rumunije i NR Albanije, uz aktivno učešće SSSR-a, razmatrano je ujedinjenje u Balkansku federativnu republiku, koja bi uključila i Grčku u slučaju pobeđe partizana u grčkom građanskom ratu. Tito je, kao vrhovni komandant pobeđničke i u isto vreme najbrojnije armije na Balkanu, imao moralni i politički kapital da bude lider balkanskih naroda i veoma je aktivno radio na stvaranju Balkanske federacije. Jugoslavija je nesebično pomagala grčke partizane i radila na ujedinjenju Albanije sa Jugoslavijom. Smatralo se da će albansko-jugoslovenski odnosi (zajedno sa pitanjem Kosova) biti razrešeni u sklopu socijalističke balkanske konfederacije. Između Jugoslavije i Bugarske postojale su nesuglasice oko forme ujedinjenja. Bugari su predlagali da se

zajednička država organizuje na principima konfederacije, a Jugosloveni su insistirali da Bugarska uđe u sastav već postojeće FNRJ sa istim pravima kao ostale republike. Planirano je da se u federaciju uključi i Grčka, nakon pobjede partizana, ili bar njeni severni delovi koji su bili pod partizanskom kontrolom. Titov pokušaj da stavi pod svoju kontrolu Albaniju i Grčku, u saradnji sa Bugarskom, odnosno da uspostavi veliki socijalistički balkanski blok van moskovske kontrole, izazvao je sukob sa Staljinom. On nije htio da dozvoli da se Balkan otme njegovoj kontroli, pa je, svesno žrtvujući grčke komuniste i njihovu pobjedu u građanskom ratu, prinudom i obećanjima naterao ostale balkanske komuniste da potpišu rezoluciju Informbiroa i osude KPJ kao antisocijalističku partiju. Tako je propao (za sada) poslednji pokušaj stvaranja federacije balkanskih naroda.

Balkanska federacija danas

Nakon pada Berlinskog zida 1989. godine, počeo je period tranzicije bivših socijalističkih država, sa ciljem da se one integrišu u zapadnoevropski kapitalistički konglomerat nazvan Evropska unija. Na Balkanu, ovaj proces počeo je raspadom SFRJ, koja se rasparčala u nizu krvavih građanskih ratova. Povampireni nacionalizam i probuđene velikodržavne pretenzije bile su samo jedan od instrumenata restauracije kapitalizma na ovim prostorima. Restauracije koja je plaćena sa više od 100.000 mrtvih i skoro 2 miliona raseljenih ljudi.

U tom procesu, ideja evropskih integracija nametnuta je od vladajućih elita kao spas od krvavih ratova i kao proces za koji alternativa ne postoji. U svrhu slabljenja opozicije ovakvim integracijama, angažovana je ekstremna desnica koja se prikazuje kao bauk koji nas čeka ukoliko se ne opredelimo za integraciju. Ovaj EU narativ vešto prikriva činjenicu da su se balkanske države i društva u procesu tranzicije pretvorile u polukolonije bez ikakve perspektive. Privredni potencijal je rasparčan i uništen, medijskim manipulacijama i reformom obrazovanja narodi se drže u neznanju, a sistemom prinude zadužuju se kod međunarodnih institucija, bez ikakve demokratske kontrole. Ukratko, Balkan je pretvoren u koloniju centra kapitalizma, koloniju koja je dobra samo za socijalne i ekonomske eksperimente.

Čini se da takvoj politici nema ni kraja ni alternative. Ekonomska kriza, koja je uzdrmala ceo svet, na Balkanu je konstantna već skoro dve decenije. Ipak, ista ta katastrofa iznedrila je i alternativu za potlačene narode Balkana. Nепristajanje na prezaduživanje i mere štednje, koje idu uvek preko leđa

najsiromašnijih, uticalo je na stvaranje nekoliko novih političkih organizacija levice, koje su istakle staru parolu s početka teksta: Balkan balkanskim narodima! Ne ulazeći u analizu dometa njihovih politika koje se mahom obrušavaju na mere štednje i besomučno zaduživanje, možemo reći da to otvara mogućnost konstituisanja nove balkanske politike, na onim osnovama koje su zapisane još početkom prošlog veka. Da li će se balkanska federacija koja će voditi samostalnu politiku u interesu svih naroda Balkana ostvariti u 21. veku, ostaje da se vidi. Sigurno je jedno – za taj ideal vredi se boriti!

IZVODI:

Ideja o Balkanskoj federaciji starijeg je datuma no što se obično misli. Ona je nastala početkom šezdesetih godina 19. veka, kad su politički predstavnici slovenskih naroda u Austriji, u prvom redu Južni Sloveni i Česi, počeli odlučnije zahtevati svoja politička prava.

Svetozar Marković rešenje društvenog pitanja video je u narodnoj, socijalnoj državi, u državi koja je savez opština i u narodnoj samoupravi. Ideji nacionalne države on je suprotstavio načelo federacije, koje vodi srpski narod ili u savez istočnih naroda ili u jugoslovenski savez, ali nikako u jednu srpsku državu.

Prvi bosanski socijalista Vaso Pelagić otišao je korak dalje od Markovića i razrađivao je planove o balkansko-podunavsko-karpatskoj konfederaciji, koje, međutim, takođe zbog prerane smrti, nije ni počeo da ostvaruje. Njegovi planovi o konfederaciji objavljeni su posthumno.

U Cenićevom zalaganju za Jugoslaviju kao društvenu i državnu zajednicu, ogleđa se strah od nacionalizma i šovinizma među jugoslovenskim narodima. Jugoslavija je za njega razrešenje svih protivrečnosti, ali isključivo ako je federativna. U takvoj Jugoslaviji niko ne bi bio manjina ni većina, ni jedan narod ne bi bio politički ekonomski ili kulturno potlačen.

Za razliku od koncepcija Svetozara Markovića o federaciji slobodnih naroda, federalna koncepcija Dimitrija Tucovića bila je proizvod zrelijih društvenih odnosa. Ona je usmerena na borbu za federativno grupisanje naroda koji treba da se oslobode kapitalističkog ugnjetavanja i eksploatacije imperijalističkih sila, sopstvene buržoazije i dinastija. Zbog toga se ona iz jedne opšte teorijske postavke pretvorila u borbeni socijalistički program.

Jugoslovenski komunisti smatrali su da je Kraljevina SHS, stvorena posle Prvog svetskog rata, „država u kojoj vladajuća klasa jedne (srpske) nacije ugnjetava ostale nacije“. Komunistička partija Jugoslavije smatrala je svojim zadatkom da vodi borbu protiv ugnjetavanja u svim njegovim oblicima i da potpomaže nacionalni oslobodilački pokret. KPJ je vodila borbu za pravo samoopredeljenja svih ugnjetenih nacija, stalno naglašavajući polovičnost takvih mera i podsećajući da je jedino pravo rešenje stvaranje Federacije radničko-seljačkih republika Balkana.

Komunisti, međutim, nisu izašli sa samostalnim programom pred narod sve do okupacije i rasparčavanja Jugoslavije od strane okupatora i kolaboracionista. Tek tada, u proglasima izdatim u aprilu, junu i julu, rukovodstvo KPJ zauzima pravilan stav i poziva narod na borbu. Cilj te borbe bilo je proterivanje okupatora i jugoslovenska federacija ravnopravnih naroda.

Nakon Drugog svetskog rata, između novih komunističkih vlasti FNRJ Jugoslavije, NR Bugarske, NR Rumunije i NR Albanije, uz aktivno učešće SSSR-a, razmatrano je ujedinjenje u Balkansku federativnu republiku, koja bi uključila i Grčku u slučaju pobeđe partizana u grčkom građanskom ratu. Tito je, kao vrhovni komandant pobedničke i u isto vreme najbrojnije armije na Balkanu, imao moralni i politički kapital da bude lider balkanskih naroda i veoma je aktivno radio na stvaranju Balkanske federacije.